

**Guldspaden: Arbetsbeskrivning:
Gellert Tamas "De apatiska - om makt, myter och manipulation"**

1. Vilka deltog i arbetet?

Gellert Tamas

2. Var publicerades jobbet?

Natur och Kultur

3. När publicerades/sändes bidraget?

Boken släpptes 2 oktober 2009

4. Hur fick du/ni ursprungsidén till projektet?

Hösten 2003 publicerade jag ett längre reportage om tvångsavvisningar av barn i Kalla Fakta, TV4. Ett av barnen, den då elvaåriga Mariana, hade hamnat i ett apatiskt tillstånd och reportaget blev, mest av en tillfällighet, det första längre TV-inslaget om apatiska barn.

Därefter följde jag frågan på avstånd. Våren 2006 presenterade regeringens nationella samordnare, Marie Hessele, den andra delrapporten i den statliga utredningen om barn med uppgivenhetssymtom. Både manipulation och simulering angavs som förklaringar till symtomen. Detta gjorde att jag bestämde mig för att undersöka om, och i så fall hur många, fall av manipulation och/eller simulering som existerade. Hösten 2006 kunde jag i ett reportage i Uppdrag Granskning avslöja att det inte fanns ett enda belagt fall av medveten manipulation och att regeringens utredare själv spelat en huvudroll i ryktesspridningen. Eftersom endast en bråkdel av mitt materialet fick plats i reportaget bestämde jag mig för att skriva en bok.

5. Vilka arbetsmetoder tillämpade du/ni?

Researchen till boken liknade arbetet på tv-reportaget. Jag tog varje offentligt påstående om manipulation och nystade sedan bakåt; begärde ut dokument och journalhandlingar, intervjuade läkare, vårdpersonal, föräldrar, tjänstemän från Migrationsverket och andra inblandade. Förutom att granska påståenden om enskilda fall av manipulation tittade jag också på det politiska spelet i frågan. Jag studerade också den offentliga debatten i medierna och hos de organisationer, partier och gräsrotsrörelser som engagerade sig för barnen.

6. Vilka typer av källor använde du/ni?

Jag använde både skriftliga och muntliga källor. Jag intervjuade mer än 150 personer i sammanlagt 150 timmars tid. Varje intervju bandades och skrevs ut. Samtliga använda citat i boken är ordagrant återgivna utifrån dessa intervjuer. För att teckna en bild av det offentliga samtalet gick jag, med hjälp av både digitala och fysiska arkiv, igenom samtliga publicerade tidningsartiklar under perioden 2003-2006 i de större dags- och kvällstidningar samt i ett urval av landsortstidningar, sammanlagt ca 1.000 artiklar. Jag gick också igenom alla tv- och radioinslag i Svt, TV4 samt SR, omfattande cirka 700 inslag. Jag använde mig av ett flertal sökord; bl a "apatiska barn", "barn med uppgivenhetssymtom" etc. Jag använde samma sökord för att få en bild av debatten på nätet. Även facktidskrifter som t ex Läkartidningen ingår i det undersökta materialet. Jag gick också igenom samtliga riksdagsdebatter. Övrigt använt material är t ex ett flertal Statliga utredningar, SOU, samt handlingar från olika myndigheter. I mitt material ingick också ett femtiotal böcker. Researchen kring enskilda fall med apatiska barn baserades bl a på sjukvårdens

journalhandlingar, samt handlingar från Migrationsverket, berörda polismyndigheter samt andra inblandade myndigheter, exempelvis Kriminalvårdens transporttjänst, samt intervjuer.

7. Stötte du/ni på några problem? Vilka?

Ett problem var att några av de huvudansvariga vägrade att ställa upp på intervjuer, bl a den dåvarande migrationsministern Barbro Holmberg och Marie Hessle. De har också vägrat att uttala sig efter bokens publicering. Trots det avbräck som detta innebar gick det ändå ganska väl att rekonstruera skeendet och de nämnda personernas roll genom att ett flertal personer i deras närhet ställde upp på intervjuer, samt genom ett stort antal dokument.

Ett annat problem var svårigheten att få ut vissa handlingar från myndigheter. Även om jag i samtliga fall fick ut i princip allt det material jag önskade innebar överklaganden av myndighetsbeslut en extra arbetsbörda och tidsåtgång.

Slutligen innebar materialets omfattning en stor utmaning i själva skrivprocessen.

Enbart utskriften av intervjuerna omfattade en bra bit över 1.000 sidor, dessutom tillkom flera tusen sidor med olika myndighetsdokument, för att inte tala om utskriften av mer än 1.000 artiklar, radio- och tv-inslag. Materialets omfattning och vikten av noggrannhet med detaljer gjorde att projektet blev nästan ett år försenat.

8. Hur lång tid tog projektet?

Sammanlagt mer än tre år. Arbetet med reportaget till Uppdrag Granskning pågick från april 2006 till september 2006. Därefter följde en researchfas till augusti 2007 varpå jag började skrivprocessen som, avbrutet av kompletterande research, pågick till juni 2009. Boken slutredigerades i juli och augusti 2009. Dessutom tillkommer de ca tre månaders arbete som jag la ner på reportaget om den apatiska flickan Mariana till Kalla Fakta under 2003, ett fall som för övrigt inledde boken.

9. Har projektet fått några konkreta följder?

Boken, liksom de tidigare tv-reportagen, väckte stor uppmärksamhet och en tidvis intensiv debatt. Den socialdemokratiska partiledaren Mona Sahlin sa sig känna "en stor skam" över det skedda. Företrädare från Migrationsverket beklagade offentligt flera av de missgrepp som beskrivs i boken och vände sig till Socialstyrelsen för att få nya riktlinjer i arbetet med apatiska barn – ett arbete som också inleddes.

Migrationsverket omplacerade den ansvariga tjänstemannen och Vänsterpartiet tog initiativ till en hearing som anordnades i Riksdagen med deltagande av samtliga riksdagspartiers migrationspolitiska talesmän, läkare, psykologer samt företrädare från Migrationsverket och Socialstyrelsen. I december beslöt

Migrationsöverdomstolen att en apatisk pojke skulle få stanna, ett beslut som enligt flera bedömare kan bli prejudicerande.

10. Vilka reaktioner har ni fått från myndigheter och kollegor?

"De apatiska" fick genomgående mycket positiva reaktioner. DN:s recensent kallade boken "efterkrigstidens viktigaste reportage" medan Sydsvenskan gav den epitetet "ett storverk". Boken låg under några veckor etta på både Kulturnyheternas (SvT) och DN:s kritikerlista.

Boken gav också upphov till en diskussion inom medierna, bl a anordnade Publicistklubben debatt i både Malmö och Göteborg. Svenska Dagbladets redaktionschef skrev självkritiskt att hans tidning begått felaktigheter i delar av sin bevakning och att kritiken i boken på "flera punkter" var både "välgrundad och motiverad".

Boken möttes också av kritik. Två journalister på DN kritiserade boken i ett flertal artiklar. Även några av de personer som förekom i boken - tre av cheferna inom Ungdomspsykiatrin samt en åklagare - skrev debattartiklar där de påstod att det förekom sakfel i boken. Att hävda att journalisters och/eller författares arbeten innehåller sakfel verkar bli en allt vanligare försvarsstrategi. I dessa fall saknade anklagelserna substans, t ex kunde jag via utskriften av intervjuer visa att samtliga påståenden om felaktighet var felaktiga.

11. Har projektet anmälts till PO, Granskningsnämnden eller annan instans?

Boken har inte anmälts. Reportaget i UG, som boken delvis bygger på, anmäldes däremot till Granskningsnämnden. Inslaget friades av en enig nämnd.

12. Ange webblänk till artiklarna/inslagen/bokpresentation.

<http://www.nok.se>